

JANNAU'A DOMAS PAR DZIMTBŪŠANU.

XII.g.s. pēdējā pusē mūsu senču dzimtenē ieradās svešās vācu tautas locekļi un soli pa solim uz priekšu iedami iekaroja viņiem piederošās zemes. Ja mēs tagad jautājam, vai šī iekarošana nākusi par labu latvju tautai, tad droši varam atbildēt ar nē. Kā jau katrai iekarošanai, tā arī šai bija savi ļaunumi un pie tam vēl ļoti lieli. Vienīgi varbūt kultūrālā ziņā vietējiem iedzīvotājiem varēja būt kāds labums no vāciešu ienākšanas, jo tiem bija pieejami Vekareiropas kultūras pēdējie sasniegumi. Bet arī šai ziņā vāciešu rīcība nerāde, ka viņi sevišķi interesētos par izglītības veicināšanu latviešu starpā. Tā Baltasars Rusovs savā "Livonijas kronikā" žēlojas

par skolu trūkumu, ka neesot skolas, kas sagatavotu vienkāršus mācītājus, nevācu valodas pretējus. Tas esot par iemeslu vietējo iedzīvotāju nolaidīgai un nevērīgai baznīcas apmeklēšanai. Tas pats Rusovs augšā minētā kronikā tālāk raksta tā:^{x)} "Ordekungi un bīskapi maz rūpējās par zemnieku garīgo dzīvi un labklājību, jo Livonija nebija viņu tēvijs un viņu mūžam jau visa pietika."

Varbūt būtu citādi, ja vācieši būtu saplūduši ar latviešiem, bet tas nenotika. Viņi palika kā atšķirta valdošā šķira un viena baudīja augstākās kultūras labumu, bet latviešiem - zemnieku kārtai ar sviedriem vaigā bija jāgādā par savu apspiedēju labklājību. Līdz vācu ienākšanai mūsu senči bija dzīvojuši citādos apstākļos, bet nu pamazām viņu labklājība slidēja zemāk un zemāk. Zemnieki bija tik tālu apspiesti, ka ja viņu visnepieciešamākās vajadzības bija apmierinātas, tad viņi bija laimīgi. Šādā stāvoklī zemniekiem - dzimtcilvēkiem bija

x) B.Rusovs, "Livonijas kronika" (Veispala tulk.)
l.p. 62.

jādzīvo vairākus gadusimteņus.

Dzimtbūšanai kā tādei tā laika izglītotākie cilvēki nepiekrita un arī nevarēja piekrist. Radās vesela rinde publicistu, kas vairāk vai mazāk noteikti uzstājās pret dzimtbūšanu un prasīja zemnieku stāvokļa uzlabošanu. Agrāro reformu laikmeta ideologi pirmie atklāti uzstājās par Vidzemes agrārreformām, par to, lai Vidzemes zemnieku dzīvi pedarītu daudzmez penesemāku.

Viens no šādiem cīnītājiem bija Laisas mācītājs Indriķis Jānis J A N N A U S. Viņa biogrāfija īsumā šāda. Dzimis Limbažos 1752.gada 23.februārī. Savu pirmo izglītību baudījis tēva mājā pie privātskolotājiem, tad mācījies Rīgas Doma skolā. Vēlāk Göttingen'ā studējis teologiju. 1773.gadā atgriezies dzimtenē. 1776.gadā viņš ir mācītāja palīgs Pölvē (ordinēts 4.decembrī). 1779.gadā ievests par Laisas mācītāju. 1814.gadā iecelts par vietējā apriņķa prāvestu, bet 1819.gadā par konsistorijas padomnieku. Miris 1821.gada 18.janvārī.

No viņa darbiem būtu minēmi "Geschichte der

Sklaverey, und Charakter der Bauern in Lief- und Ehstland", "Geschichte von Lief- und Ehstland", "Sitten und Zeit; ein Memorial an Lief- und Ehstlands Väter" un vēl pāris citu darbu.

Mūs patleben visvairāk interesējošā "Geschichte der Sklaverey, und Charakter der Bauern in Lief- und Ehstland" iznāca anonīmā veidā 1786. gadā. Šo darbu varam uzskatīt kā pirmo dzimtbūšanas vēstures mēģinājumu. Šai darbā autors ļoti objektīvi, ar dokumentu un likumu palīdzību rāda zemnieku stāvokli, cenšas atrest cēloņus dzimtbūšanai un rauga piedebūt veldošo šķiru to mīkstināt.

Sava darba vēsturiskā daļā Jannau's dod pārskatu par vietējo iedzīvotāju likteni līdz savām dienām. Šis nodaļas nolūks ir rādīt, ka latvieši un igauņi nonākuši verdzībā, kad "Abentheurer Trug und Eigennutz mit dem geheiligten Namen der Religion vertheidigten" un ka ar zemnieku tik pēc ordeņa valsts sabrukuma, "pie kārtīgākas valdības" apgājušies cilvēcīgāki un viņš dabūjis kādas tiesības. Ordeņa bruņinieki bijuši tik barbari un tautas mocītāji. Jannau's par viņiem saka tā: "Herrschaft

war ihr Beginnen und Dummheit die Fessel, die den Letten und den Esten in Sklaverei erhielt".

Grāmates otrā daļā Jannau's apraksta zemnieku raksturu un rāda, ka dzimtbūšana un kungu varmācības ir panākušas to, ka zemnieka dvēselē ir dziļš naidis pret vāciešiem, ka zemnieks atrodas uz zema kultūrāle līmeņa, bet tomēr vēl ir godīgs, uzticīgs un sepratīgs. Beidzot viņš izteic savas domas, kas būtu darāms zemnieku stāvokļa uzlabošanai.

Jau grāmates pirmā teikumā Jannau's ar sāpēm konstatē, ka Vidzemes un Igaunijas zemnieks veirs nav brīvs cilvēks, kādu to daba radījusi, Viņš saka: "Sein Recht ist durch die Zeit verjährt, so wie ein Stückchen Land gesetzmässig zu verjähren pflegt". Zemnieka dzīves apstākļu pasliktināšana gājusi aizvien uz priekšu, līdz beidzot viņa kungos redies uzskats, ka zemnieks nav nekam citam kā verdzībai radīts.

"Vai tiešām zemnieks jau dzimis ar tik apreibžotu prātu? vai arī viņa kungu "feine Raffinement" uz to spiedusi", šo jautājumu Jannau's grib atrisināt.

Tālāk viņš paskaidro, ka nedos nekādu vispārīgu pārskatu vai arī pilnīgi izsmelošu vēsturi, bet gan to, ko līdz nicināšanai pazemotās tautas nedaudzes atrodamās ziņas māca. Viņš grib sevākt visu, kas no vēstures zināms, balstīties darbā uz dokumentiem un likumiem un visu to īsā izvilkumā atstāstīt līdz sevam laikam. Pēc tam no vise sekopotā materiāla viņš grib teikt slēdzienu, kāpēc zemnieku vergu raksturs never būt citāds un rādīt, kā "gandrīz par muļķi palikušo zemnieku iespaidot uz labu".

Stājoties pie šī darba rakstīšanas Jannau's pats itin labi saprata, kādas grūtības un šķēršļus tam būs jāpārvar, bet viņš apzinājās, ka viņa pienākums ir palīdzēt saviem līdzcilvēkiem. "Es ist Werk der Menschlichkeit auch den verachtetesten Theil unserer Einwohner zu veredlen; es ist Pflicht der heiligsten Religion, die zu bilden, die ganz unser sind",^{x)} saka Jannau's.

Pēc nelūgto viesu - vācu tirgotāju un pēc tam apbruņoto misionāru ierašanās, samērā īsā laikā, gan ar viltu, gan ar varu ir izšķirts vietējo iedzīvotāju liktenis. "Zemes auglība", saka Jannau's, "pievilka iecerotājus un kruste kaŗu sludināšana bija iemesls ļaužu slepkavošanai". Ka mūsu senču zeme bijusi bagāta, ka tai bijusi liela tirdzniecība un satiksme, "kā tas nevienā zemē un pilsētā labāk nevarēja būt", apstiprina arī Rusovs savā kronikā. Viņš saka tā:^{x)} "Daudzi nabage ļaužu bērni, kuŗi no Vācijas atnākuši šeit dienēt, īsā laikā ir tikuši pie liela spožuma un bagātības. Tā tad šī zeme ir bijusi vāciem par patsversmi, un viņi ir bijuši zemes kungi un valdnieki".

Ienācēji prot labi nostiprināt te savas pozīcijas. Ap 1180.gadu ieradies pirmais misionārs vārdā Meinhards. Savu misionāra darbu sācis pie Ikšķiles lībiešiem. Lai būtu drošāka aizmugure, tad kopīgi ar lībiešiem un staicinātiem Gotlandes amatnie-

x) 1.p. 13.

kiem uzbūvē Ikšķiles pili. Viņš mirst 1196.gadā neko sevišķu nepanācis. Tāpat nelaimējas viņa pēcnācējam Bertoldam, kas ierodas 1197.gadā, bet jau 1198.gadā krīt kaujā pret lībiešiem, lai gan tos uzvar. Daudz lielāki panākumi ir Albertam, pēc skaita trešam bīskapam. Tas, var teikt, ir labs diplomāts. Viņš ierodas 1200.gadā ar veselu armiju krusta karotāju, atvedot tos 23 kugos. Alberts brauc pa Daugavu līdz Salaspilij un Ikšķilei, piespiež lībiešus ar varu padoties un kristīties. Ar viltu viņš panāk, ka lībieši viņam dod ķīlniekus, kurus pēc tam aizsūta uz Vāciju. Tā ka Ikšķiles pils neatrodas izdevīgā vietā, tad 1201.gadā Alberts dibina Rīgu, apgādādamas to ar vācu kolonistiem un jaunu iedzīvotāju pievilksīnei, piešķir Rīgai dažas privilēģijas. Lai aizsargātu tās tirdzniecību, viņš noliedz tirgotāju kugiem iebraukt Zemgales ostā.

Lai iegūtu pastāvīgu karospēku, jo krusta karotāji kaŗo tik pa vesaru, Alberts sāk izdot no iekarotās zemes lēpus, bet tā kā arī ar to vēl nav līdzēts, tad dibina "Fratres militise Christi", vē-

lāko zobenbrāļu ordeni. Ordenis bij padots Rīgas bīskapam (citi ordeņi bija padoti tieši pāvestam). Šis apstāklis bija par iemeslu pastāvīgiem konfliktiem bīskapa un ordeņa starpā. Alberts uzskatīja ordeni kā savu lēņa turētāju, bet ordenis bīskapu tikai kā savu garīgo kungu (dominus spiritualis).

Kā pirmos Alberts padevina lībiešus. 1207.gadā viņš iekaroto Livoniju nodod Vācijas ķēniņam Filipam un pēc tam to atkal saņem no ķēniņa lēnī. Pēc lībiešu padevināšanas seko sēļu un pārējo latviešu padevināšana. Alberta vara un iespaids ir liels, bet vietējie iedzīvotāji vēl nav vergi. Tāpat kā visi vasaļi, viņi iet karā ordeņbrāļu vadībā.

Zobenbrāļi sajūt bīskapa varu kā smagu nestu. Viņi prasa zemi un Alberts tiem dod 1/3 iekarotās zemes, bet pāvests tiem dāvina vēl 1/3 no visām neiekarotām zemēm ar visām tiesībām un virsvadību, lai gan pēc 1210.gada brēves, viņiem kā vasaļiem jādod bīskapam 1/10.

Tagad ir it kā divvaldība un tāpēc zemniekus aizvien vairāk apspiež. Zemnieks no saviem augļiem

dod beznīcai 1/10, no kā 1/4 pieder bīskapam. "Šis nodevas pie toreizējā naudas trūkuma un klusās tirdzniecības," saka Jannau's, "bija ārkārtīgas". Zemnieku stāvoklis kļuvis aizvien sliktāks. Viņi lūguši atvieglot viņu smago jūgu, sevišķi attiecībā uz 1/10 rudzu nodošanu. Tagad zemnieku vasaļu stāvoklis, pateicoties nabadzībai un trūķumam tuvojās jau "Dienstbarkeit". Viņu patmīlība zūd. Zemnieki skūpst savu apspiedēju roku un sola uzticību un paklausību. Tā kā Alberts ir tālredzīgs un gudrs, tač viņš uzklausa zemnieku lūgumu un noteic citu mēru, "so 18 Finger breit seyn sollte", bet ar noteikumu, ka zemnieki vairs neieleidīsies ar pagāniem, pretējā gadījumā ņemšot atkal veco 1/10 un pat vēl vairāk. Mēs redzam, ka te Alberts rīkojas kā īsts noteicējs, kas pēc patikas uzliek vai atvieglo zemnieku nodevas. Zemnieki tomēr jūt savu grūto stāvokli. Šur tur notiek rūgšana, "bet lai arī cik smags ir viņu stāvoklis, tomēr tie vēl nav vergi", saka Jannau's. Miesas sodus nepielieto.

Vietējiem iedzīvotājiem vēl ir savi īpašumi un viņi tos var aizstāvēt. Tā tad zemnieks vēl var aizstāvēt savas tiesības, var tiesāties ar kungu. Ka tas tā, to pierāda Autines latviešu un Cēsu ordeņbrāļu strīds par tīrumiem un dravām. Lai gan zemniekus vēl uzskata kā vienu zemes kārtu, tomēr viņu tiesības cenšas ierobežot visiem iespējamām līdzekļiem. Tā, piemēram, kad bruņinieki un bīskapi sadala Igauniju savā starpā, latvieši ir pilnīgi izslēgti, viņi ir aizmirsti, lai gan cīnījušies tāpat kā bruņinieki un bīskapi, tomēr palikuši tukšā. Kad Alberts vairs nevar aizsargāt Igauniju pret Dāniju, tad viņš diplomātiskā kārtā it kā atjauno vietējo iedzīvotāju tiesības. Viņš paziņo Dānijas ķēniņam Valdemāram, ka ir ar mieru atdot Igauniju Dānijai, ja tik lībieši un latvieši tam piekritīšot, bet tie protestē. Tādā kārtā Alberts izklūst no klūmīgā stāvokļa. Pēc briesmīgas slepkavošanas un laupīšanas igauņi izdara gandrīz to pašu, rada tādu pat stāvokli, kā

pie latviešiem - sadala zemi starp baznīcu un bruņiniekiem. Bruņinieku vara ir liela un vēl aizvien turpina pieaugt. Turpretim zemnieku stāvoklis aizvien vairāk pasliktinās, tomēr zemnieks vēl nav "der kriechende Sklave", kas tikko drīkst acis pacelt. Viņš vēl spēj un arī labprāt pretojas, par ko liecina dažādas sacelšanās. Bet kad bruņinieki 1223.gadā ieņem Terbatu, tad, saka Jannaus, zemniekus vairs neuzskata kā zemes kārtu. Tagad bruņinieki skaita pie savas bagātības ne tikai zemi, bet arī cilvēkus. Zemnieki vairs nerunā līdz zemes lietās.

1225.gadā pāvēsts atsūta savu legātu Viļumu. Kā jau teikts, zemnieki tai laikā vairs nav zemes kārta, bet smagi elso zem grūto darbu daudzuma, tā ka pat legāts Viļums aizrāda un lūdz bruņiniekiem neuzvelt jaunkristītiem tik smagas nastas. Jannaus savā "Geschichte von Lief- und Ehstland"^{x)} saka, ka bieži sū-

x) l.p. 102.

tītās bulles un lībiešu sašutums, nīknums skaidri rādot, ka muižu īpašnieki bez izņēmuma apspiežot vietējos iedzīvotājus un ka garīdznieki zemī esot kļuvuši par nastu.

1237.gadā Livonija kļūst vācu ordeņa sastāvdaļa. Bruņinieki tomēr atrodas zem bīskapa. Zemnieku stāvoklis vēl vairāk pasliktinās, jo bruņinieki drīz vien pārvērš vasala tiesības verge pienākumos. Lībieši vairs nevar piedalīties valdīšanā, bet savu taisnību viņi it kā vēl var aizstāvēt. Zemnieki pat ar ieročiem rokā cīnas pret saviem apspiedējiem. 1241.gadā sacēlas sāmsalieši, bet Rīgas komtūrs apspiež nemiērus un uzstāda smagus noteikumus: katru gadu jādod 1/2 šefeli rudzu; bez tam seskaņā ar likumu pagānu upurus un bērnu nonāvēšanu bez naudas soda sodīja vēl ar rīkstēm pie baznīcas trīs svētdienas no vietas. Tā tad tagad pēc Janneu'a domām ir pilnīga verdzība un tai atbilstoša sodīšana. Tiesas spriešana (Verwaltung der Gerechtigkeit) tomēr vēl aizvien atrodas pa daļai

vietējo iedzīvotāju rokās. To rāda tas fakts, ka Sāmselas fogtam katru gadu jāspriež tiesu kopīgi ar zemes vecākiem. Tā tad kaut kas no brīvības zemniekiem it kā vēl palicis pāri, bet petiesībā tas tā nav, jo svarīgākās lietās viņiem nav nekādas noteikšanas. Tā, piemēram, 1314.gadā uz ķeniņa Erika VIII un ordeņa mestra pavēli jāsepulcējas Rēveles komtūram, 3 muižniekiem un 4 ordeņbrāļiem kāda robežstrīda izšķiršanai. Ne latvieši, ne igauņi te nav minēti, tā tad viņi vairs nevar būt asesori.

Tā nedaudz gedos brīvie latviešu un igauņu zemnieki bija tik zemu krituši. Atradedamies pilnīgā izmisumā, viņi vēl reiz lika savu dzīvību uz spēli par savu brīvību. 1343.gadā izcēlās īsts zemnieku karš, kur tomēr ordenis uzvarēja un zemnieki pilnīgi zaudēja savu brīvību. Tagad nevis valdība, bet katrs muižnieks sode savus cilvēkus. Viņam ir vara par zemnieka miesu un dzīvību. Jannaus atrod, ka muižnieki

zemniekiem veirs nav varējuši kļūt bīstamāki, kā ar šo iestādījumu. Katrs muižnieks bijis likumīgs sogis par zemnieku dzīvību un nāvi. Jannau'u drebuļi pārņemot iedomājoties šo privileģiju sekas. Viņš saka: ^{x)}"Ar kādu bijību un cienību arī dumjēkais cilvēks uzskata likumīgo tiesu, tikpat nepanesama un neciešama katram ir šī irrēgulārā un patvarīgā (willkührliche) tiesas forma. Ja ikviens ir tiesnesis un viņam ir tiesības katru acumirkli otru notiesāt, tad droši vien "die Strafe mit der Person wird sich vermischen" un kā sekas būs nesamierināms naidis." Rusovs sevē kronikā par muižas tiesu raksta tā: ^{xx)}"Katram muižniekam savā muižā bija īpaše muižas tiesa, kuŗa sprieda par dzīvību un nāvi. Ja kādu ļaundari noķēra kāde muižnieka robežās, tad viņu tiesēja nevis valdības tiesa, bet muižas tiesa. Skato-

x) Geschichte der Sklaverey, l.p. 33.

xx) l.p. 38.

ties pēc nozieguma, ja bija paredzams sods, tad muižnieks aicināja uz tiesu dažus citus muižniekus un dažus vecākos saimniekus. Muižnieks un aicinātie draugi sēdās pie galda un lika ievest ļaundari. Pēc apsūdzības muižnieki, kuri piedalījās tiesā, klusēja. Aicinātiem vecākiem zemniekiem pēc vece parāduma bija jāatrod taisnība un jānoliek soda mērs". Viegli saprast, ka zemniekus te varēja stipri iespaidot. Pirmkārt jau tāpēc, ka muižniekiem bija izglītība un otrkārt, zemnieki zināmā mērā baidījās izsaukt kungu dusmas, jo arī viņi varēja kādreiz nonākt apsūdzētā stāvoklī. Lūk, aiz šiem motīviem grūti citādi spriest un domāt nekā kungs domā. Jannaus nevar neko netaisnīgāku un sameitājošāku iedomāties par minēto tiesu. Zemniekiem nedrīkst būt sava griba, viņiem jārikojās pēc kungu prāta. Nekādai varai vai valdībai viņi nedrīkst žēloties par savu sūro likteni un kungu vermācībām. Rusovs saka

tā: x) "Cik lieliski muižnieki bija apbalvoti Livonijā ar privileģijām, tik nebadzīgi bija zemnieki šinī zemē tiesas un taisnības ziņā. Katram zemniekam bija tik daudz tiesību, cik viņam gribēja dot muižnieks vai fogts. Neviens nedrīkstēja sūdzēties augstākai valdīšanai par varmācībām un netaisnībām." Zemniekam nav savs īpašums. Kungs manto visu zemnieka atstāto mantu un var tā bērnus sadalīt pēc patikas. Rusova kronikā par to mēs lasām tā: xx) "Ja nomira kāds zemnieks reizē ar sievu un atstāja bērnus, tad bērni tika ņemti aizbildniecībā tādā kārtā, ka kungi paņēma visu, ko vecāki bija atstājuši, un bērniem vajadzēja kailiem un plikiem meklēt patvērumu pie muižnieka pavārda jeb iet pilsētās ubagot, jo viņiem bija atņemts viss tēvu mantojums. Par savu mantu, kas nebaga zemniekam piederēja, viņš nebija kungs; visa

x) Livonijas kronika, l.p. 38.

xx) l.p. 38-39.

manta piederēja muižniekam." Muižnieku apiešanās ar zemniekiem ir zem katras kritikas. Par katru mazāko noziegumu vainīgos bez žēlastības sita ar rīkstēm. Netaupa pat vecus cilvēkus. bijuši arī tādi gadījumi, ka muižnieki savus zemniekus apmainījuši pret suņiem. Rusovs sašutis konstatē, ka "šādu un tamlīdzīgu patvaļību, netaisnību un tiraniju vajadzējis panest nabaga zemniekiem no muižniekiem un zemes fogtiem, un augstākā zemes valdīšana nepiegriezusī tam nekādu vērību"^{x)} Tālāk vairs nevarēja iet. No zemnieku brīvības vairs nebija gandrīz ne jausmas. Zemnieku stāvoklis pasliktinājās vēl vairāk, kad ordeņa mestrs Cīse Rūtenbergs kopā ar gerīgām un laicīgām kārtām 1424.gada 25.oktobrī Valkā noteica: "dass der Land- und Zinsmann alle seine jährlichen Zinsen als Kuh- und Ochsenhäute, Kornschuld, und andere Gerechtigkeith, mit neuem Pagemente bezahlen sollen." Pēc šīs takses viena jaunās naudas marke

^{x)} Livonijas kronika, l.p. 39.

līdzinājās vecās naudas četrām merkām. Tā tad gluži nemanot, saka Jannaus, zemnieku nodevas bija trīskārtīgi palielinātas, kas saprotama lieta izsauca vēl lielāku nebadzību zemnieku starpā.

Tā laika garu labi raksturo 1482.gada landtagā iesniegtās gravamina. Pirmā sūdzībā žēlojas par to, ka bīskapi, domkungi un mūki ievērojot tik savu labumu un spiežot zemnieku maksāt baznīcai pienākošo 1/10 arī tādos gados, kad zemnieki cietuši no neražas vai kara. Tāpat viņi cenšoties sašaurināt muižnieku lēpa tiesības; laužot līgumus un vispār gādājot tik, lai viņu ķēķi un pagrabi būtu pilni, bet par dievkalpojumiem maz rūpējoties.

Otrā gravamina runā par to, ka ordeņa mestrs un tā ordenis ne par ko citu, kā vienīgi par sevi rūpējoties un cenšoties apspiest pārējās kārtas. Ikgadus sūtot lielas naudas summas uz Romu un citiem galmiem, lai uzturētu savus favoritus, ar ko paderot zemi nabagu.

Trešā sūdzībā teikts, ka muižnieki sevīem zemniekiem uzlikuši tik lielas klaušas, desmitās daļas un citas nastas, ka tie līdz asinīm izsūkti un kļuvuši nespējīgi pildīt vispārīgos zemes pienākumus (onera). No šīm sūdzībām redzams, ka ikviens no zemnieku kungiem centies tik savā labā, nemaz nerēķinādams, vai zemniekam ir vēl no kā dzīvot vai nē.

Vienīgais atvieglojums zemniekiem bija tas, ka ordeņa mestri drusku ierobežoja muižnieku patvaļu ar to, ka nosacīja, ka: "kas savus ļaudis grib tiesāt "an Hals und Haut", tam jāpieaicina divi ordeņa mestri ļaudis". Muižnieku rīcība tā tad bija drusku ierobežota, kaut arī tikai nelielā mērā, jo nu muižnieki veirs nevarēja tik patverīgi rīkoties.

Arī reformācija, saka Jannaus, neatstāja nekādu iespaidu uz zemnieku stāvokli, jo zemniekiem lielās pārmaiņas pagāja gandrīz nemanot garām. Viņi vēl nebija spējuši ieaukt jaunā ticībā, tā tiem bija sveša, nebija mīļa un tāda arī

nevarēja būt, jo jaunās ticības sludinātāju darbi bij vislielākā pretrunā ar Kristus mācību. Viņiem tik daudz nerūpēja kristīgā ticība, kā viņu maks un personīgās ērtības. Tāpēc zemnieki jauno ticību sajuta drīzāk kā slogu un tās sludinātājus uzskatīja kā savus apspiedējus. Lūk, tāpēc arī visas pārgrozības viņiem bija vienaldzīgas. Lai atsvebinātos no šiem neciešamiem apstākļiem, zemnieki vienkārši bēga. Bēgšanu mēģināja ierobežot ar dažādu likumu izdošanu par zemnieku-bēgļu izdošanu. Izdeva arī likumu, kas noteic, ka zemnieks nedrīkst vest zirgu tālāk kā 10 jūdzes aiz robežas. Bet slīcējs ķeras arī pie selmiņa un kāpēc lai cilvēks, kam neka nav, kas atrodas bezizejas stāvoklī, neriskē tikt labākos apstākļos. Zaudēt viņš tik un tā neko nevar.

Dzimtcilvēka vērtība muižnieku acīs bija tik zema, ka tie ar zemnieku dzīvībām spēlējās pēc savas patikas. Piemēram, muižnieks Jānis Ikšķils (Uexkül) no Rīzenberges uzskatīja

par nenozīmīgu lietu, ka bija nositis kādu savu zemnieku. Un kad šo pašu muižnieku, kad tas izaicinošā kārtē ieradās Rēvelē, lai gan pats itin labi zinēja un arī no draugiem tika brīdināts, ka pēc Rēveles pilsētas tiesībām, ikvienu, ko tur apsūdz un apcietina, var sodīt, lai arī kur noziedzīgieis nodarījums būtu izdarīts, pilsētas fogts apcietina un vēlāk par augšā minēto noziegumu liek tam nocirst galvu, tad šāds iznākums ļoti uztrauca visus Livonijas muižniekus. Visiem bija liels brīnums, ka tādu tik ievērojamu muižnieku viena zemnieka dēļ varēja sodīt ar nāvi. "Ja kāds vācietis bija nodarījis kaut ko sodāmu, tad viņu vienmēr viņa vācu tautības dēļ vairāk saudzēja nekā nevācu cilvēku", saka Rusovs^{x)}.

1537.gadā zemniekiem atņēma visu peļņu, jo zemniekiem un nevāciem aizliedza tirgošanos. Zemnieki nedrīkstēja vest savus ražojumus uz

^{x)} Livonijas kronika, l.p. 14.

tirgu, bet bij jāpārdod muižas īpašniekam. Tāpat visas zemniekiem vajadzīgās preces viņi drīkstēja iepirkt tik no muižniekiem. Skaidrs, ka vajadzīgo precī nabaga zemniekiem bija vairākkārtīgi jāpārmaksā, jo neviens taču bez peļņas nestrādāja. Kur te varēja labklājība rasties? Pēc vairākkārtīgas pilsētu žēlošanās par muižnieku starpniecību, 1598.gada landtagā zemniekiem atļāva viņu ražojumus vest uz pilsētu un tur arī iepirkties, bet zemniekiem bija stingri noliegta "in Höfen, Hekelwerken, Vorwerken oder Krügen" ne tikvien rudzu pirkšana un pārdošana, bet arī tirgošanās ar citām precēm, izņemot personīgo rudzu ražu. To nedrīkstēja uzdot darīt arī seviem kalpotājiem. Pretējā gadījumā draudēja 1000 guldeņu liels naudas sods. Pagāja diezgan ilgs laiks līdz 1630.gadā Gustavs Adolfs atkal noteica sevišķas tirgus dienas, kad zemnieki varēja brīvi pārdot savus ražojumus. Agrākos muižnieku un nomnieku ierobežojumus noliedza. Sprotama lieta, ka tagad, kad zemnieks pēc il-

giem gadiem pats sāka savus produktus tirgū pārdot, viņa peļņa stipri pieauga, jo tagad viņš pats verēja savas preces taksēt.

Poļu valdības laikā Vidzemes zemnieku stāvoklis arī bija visai grūts. Muižnieki sava stāvokļa nostiprināšanai bija dabūjuši Sigismunda II privileģiju, kas zemnieku stāvokli stipri pasliktināja. Šī privileģija gan sevišķi spilgti nedabūja izpausties, jo Sigismunda pēcnācējs Stefans Batorijs aiz politiskiem motīviem centās ierobežot muižnieku varu un palīdzēt zemniekiem un pilsētniekiem. 1583.gada revīzijā viņš atņēma daudziem muižniekiem to muižas, sevišķi Terbates apgabalā. 1586.gadā Stefans Batorijs liek karaliskam Rīgas komisāram Penkoslevskim aizrādīt muižniecībai uz tautas grūto likteni, ko nospiežot nedzirdētas grūtības "kādu visā pasaulē nav bijis pat pie pagāniem un barbariem". Tāpat viņš griebjis pazemojošo rīkšu sodu pārvērst naudas sodā, bet zemnieki tam esot pretojušies, nojau-

dami, ka tad viņu jau tā sliktais materiālais stāvoklis vēl vairāk pasliktināsies, jo kungi šo jaunievedumu centīsies izmantot savā labā. Kaut ko jūtamam zemnieku stāvokļa uzlabošanai Stefans Batorijs tomēr nepaspēja izdarīt, jo visus viņa labos nodomus izjauce nāve. Pēc Stefana Batorija nāves muižnieku privileģijas neviens veirs neapdraudēja, jo necentās uzlabot zemnieku stāvokli. 1598.gadā poļu valdība bija spiesta uzlikt Vidzemei kontribūciju, ko, sēpote ma liete, atkal vissmagāk sajuta zemnieki, jo nu viņu nestas bija atkal paveirotas. Šis laiks bija ļoti izdevīgs muižniecībai, tāpēc viņa arī izlietoja visus iespējamus līdzekļus, lai nostiprinātu savas privileģijas ar likumiem. Viņu interešu aizstāvis Davīds Hīlchens ar romiešu tiesību palīdzību gribēja zemniekus padarīt par vergiem. Viņa sastādītais kōdeks "lief-lāndisches Landrecht" noteic, ka) muižniekiem ir tiesas spriešanas tiesības savē muižē un se- va īpašuma robežās, 2) muižnieks ir neaprobe-

žots kungs par zemniekiem un viņu īpašumu;
3) utik dzimtkungs ieņem visus ametus un pie-
nākumus (Würde); 4) kriminālnozieģumos muiž-
nieks spriež par dzīvību un nāvi.

Jannau'u sevišķi uztrauc muižnieku
tiesības spriest par savu līdzcilvēku dzīvību
un nāvi. Viņš seka, ka Hīlchena "Landrecht" rā-
dot, ka muižniecībai tajā laikā bijušas tādas
priekšrocības, kas dzimtbūšanas ainu paderīju-
šas taisni šausmīgu un kas "nabega un tomēr de-
rīgiem zemniekiem" atņēmot visas cilvēku tiesī-
bas.

Polu valdība Hīlchena projektu neapsti-
prināja, jo viņa nedomāja dot muižniecībai tik
lielas privilēģijas. Muižnieki tomēr nezaudē
dūšu, viņi cenšas atrest citus ceļus savu pri-
vilēģiju nostiprināšanai un tāpēc 1601.gadā uz-
sāk sarunas ar Zviedrijas valdnieku Zīderman-
landes Kārli par pievienošanos Zviedrijai. Lai
gen Zviedrijas zemnieki stradās nesuslīdzināmi
labākā stāvoklī un grūti bij gaidīt, ka pēc

Vidzemes pievienošanas Zviedrijai te viss paliks pa vecam, tomēr muižnieki spekulēja uz lielo attālumu un loloja cerības, ka Zviedrija tik daudz nejauksies viņu iekšējā dzīvē. Bet tiklīdz nodibinājās zviedru valdība, tā arī muižnieku tiesības sāka ierobežot.

Vidzemes iekarotājs Gustavs Adolfs nekādas radikālas reformas neverēja izvest, jo viņš bija aizņēmts karē leukā, tāpēc arī bija spiests atstāt spēkā muižnieku un zemnieku faktiskās attiecības. No Gustava Adolfa reformām būtu mināmas sekojošās. Vispirms Gustavs Adolfs pavēlēja 1630.gada dibinātā gimnazijā mācīt arī letviešu un igauņu valodes un uzņemt tur zemnieku bērnus. Par šo reformu sevišķi iepriecināts Jannaus. Viņš atrod, ka Gustave Adolfe plāns bijis skaists un būtu radījis zemniekos cilvecību un iznīcinātu muižniecības lepību, jo tad visi no jaunātnes būtu pieraduši dzīvot kopā, bet izglītības trūkums zemnieku starpā rādot, ka šī labi domātā pavē-

le visā pilnībā nav izpildīta.

Otrs zemnieku stāvokļa uzlabojums bij jau minētā zemnieku ražojumu pārdošanas aizlieguma atcelšana 1630.gadā un noteiktu tirgus dienu ieviešana. Vissvētīgākais Gustava Adolfa jaunievedums tomēr bij tas, ka 1632.gada 1.februāra ordonanci muižniecībai atņēma viņas neierobežotās tiesas turēšanas tiesības pār zemniekiem un nodeva šīs kompetences pilstiesai. Gustavs Adolfs deva zemniekiem tiesību sūdzēties par savu priekšniecību - starestiem, pārvaldniekiem, arendatoriem un kungiem. Pilstiesas pienākums bija izspriest zemnieku sūdzības pret saviem kungiem par apspiešanu un spīdzināšanu, bet arī zemes tiesa varēja šīs lietas izšķirt. Tagad atkal reiz aizmirstam un apspiestam "vergam" bij kādas pilsoņu tiesības. Viņš varēja savas ciešanas izsūdzēt tiesā. Muižniekam palika tik mājas pārmācīšanas tiesības un arī mantošanas tiesības vārda tiešā nozīmē. Muižas īpašnieks bij savu zemnieku kungs, viņš

varēja uzmeklēt aizbēgušos zemniekus. Ikvienam, piedraudot ar 100 dālderu lielu sodu, bija jāizdod bēglis. Muižniecība nesnauda. Viņa ar visiem spēkiem mēģināja noturēties ne tikvien agrākās pozīcijās, bet centās iekarot vēl jaunas. Tā pēc Gustava Adolfa nāves, kad Zviedrijā aristokrātija kļuva pie varas, arī Livonijas muižniecība centās izmantot šo apstākli savu privileģiju atjaunošanai un varbūt arī vēl jaunu tiesību un priekšrocību iegūšanai. Muižniecība no sava vidus izbīdīja kodifikātorus Engelbrechtu fon Mengdena un Filipu Kruziusu. Mengdens savā 1643.gadā sastādītā kōdekā, kas labi raksturo tā laika muižniecības centienus, jau uzdrošinās zemniekus apzīmēt par muižnieku **I p a š u m u**. Tāpat attēlojot zemnieka attiecības pret zemi, viņš grib rādīt, ka "zemniekam nav nekādu mājas un lauku lietošanas tiesību; viņš ir tikai nometināts strādnieks jeb rentnieks ar nosacījumu, ka izpildīs tādus un tādus darbus; kungs ir visas

zemes valdītājs un augstākais rīkotājs visos uz tās strādājamos darbos".

Kārļa X laikā (1655.g.) pirmo reizi sāka runāt par redukciju, bet viņš drīz nomira (1660.g.) un tāpēc arī redukcija netika izvesta. Šis apstāklis tagad nu pamudināja satraukto muižniecību nodrošināt savas tiesības un privileģijas. 1667.gadā uz muižniekiem labvēlīgā generālgubernatora Kleudije Totta priekšlikumu sepulcējās komisija un izstrādāja "Liefländische Landesordnungen" - administratīvos noteikumus, kurus 1671.gadā Stokholmas valdība apstiprināja. Pēc šiem "Landesordnungen" iznāk, ka dzimtcilvēks ir ne tikai no dzimtcilvēka dzimušais, bet arī no cita apgabala pārnākušais zemnieks, kas savu māju uzcēlis uz muižnieka zemes. Tālāk teikts, ka dzimtcilvēks stāv sava kunga varā ar visiem saviem piederīgiem un visu savu mantību. Muižnieku tiesības uz dzimtcilvēku ir mūžīgas un neatsavināmas. Ja dzimtcilvēks prec sievu no citas muižas, tad sīki paredzēts,

kādas mantas paliek kungam un kādas drīkst
ņemt līdz. Šeit paredzēta liela šķirošana.
Piemēram § 8. teikts, ja dzimtcilvēks prec
straitni, piederošu pie citas muižas, tad
viņš var tur dzīvot, kamēr viņa kungs to sauc
atpakaļ. Tagad nu viņš ņem sev līdz sievu, no
viņas dzimušos bērnus un visu, kas viņam un
viņai bijis; pārējie paliek pie pirmās laulī-
bas bērniem, tā tad pie kunga, uz kuŗa zemes
šī manta iegūta.

§ 13. nosaka, ka ja dzimtcilvēkam nav
dēlu, bet ir meita, un to apprec citas muižas
zemnieks, tad viņa var ņemt sev līdz to, ko
vecāki atstājuši no drēbēm un naudas. Turpre-
tim labība, lopī, zirgi un mājas lietas paliek
kungam.

Landesordnungen vēl paredz, ka dzimt-
cilvēkus - ar zemi, vai arī bezzemniekus - var
dot ķīlā, atdot kā parādu atmaksu, vai naudas
sode samaksu. Tāpēc arī izdarīta zemnieku un
bezzemnieku darba spējas taksēšana. Saprotema

lieta, ka muižniekiem tas nāca tikai par labu, bet zemnieku ciešanu keusā bija iepilināts vēl viens rūgts piliens, jo tagad cilvēku pārdeva bez zemes. Ar zemnieku rīkojās, kā ar lietu rudzu pūru, vai citu atlikumu saimniecībā, komierīgi var pārdot.

1681.gada 27.aprīlī Kārlis XI savā trešā prozocijā paziņo bruņniecībai, ka viņš vēlas zemnieku brīvību un aizrāda, ka šis barbariskais ierādums atbaida svešniekus no apmēšanās Vidzemē, tādā kārtā nodarot zemei lielus materiālus zaudējumus.

Lai arī cik patiesi bija pievestie motīvi, tomēr muižniecība negrib atteikties no savām privileģijām. Muižnieki aizrāda, ka savā laikā zemnieki nav mainījuši Stefana Batorija piedāvāto naudas sodu pret rīkšu sodu, tāpēc arī tagad nevarot cerēt, ka zemnieki iegūstot brīvību varētu kļūt cilvēcīgāki. Taisni otrādi, tad viņi centīšoties izliet savu kungu asinis, kā tas jau vecos laikos bijis un

kā tas tagad noticis Rēvelē un Vilandē un krievu un poļu karā. Tāpēc zemnieku savaldīšanai muižnieki lūdz atstāt dzimtbūšanu. Viņi lūdz atstāt muižniekiem arī mājas pār- mācīšanas un īpašuma tiesības uz saviem dzimtcilvēkiem, bez tā neviens muižnieks šai zemē neverot dzīvot. No savām vecām privileģijām - spriest par zemnieku dzīvību un nāvi - viņi esot gatavi atteikties par labu pils- un zemestiesai. Jannaus saka, ka muižnieku atbilde "mehr den Eigensinn der Gewohnheit zeigt, als Wahrheit geltend macht". Viņš pielsiž, ka verbūt vietējie apstākļi un zemnieku īpašības, ko tas dokumentu trūkuma dēļ verbūt nezinot, darot pievestos iemeslus pieņemamākus, nekā viņš tagad pēc vesela gadusimteņa varot spriest. Verbūt esot ticamāk, ka neuzticība "gegen die weise Polizey eines klugen Königes", muižniekiem iedvesusi veltes bažas pret tā prozociju. "Denn Karl der XI hätte sicher mit seiner Klugheit, Anstalten getroffen, die der ganzen

Sache eine dienliche Wendung gegeben hätten". Muižnieku pievestie motīvi tomēr atraduši ķēniņa dzirdīgās ausis, saka Jannaus, bet kā sekas rādot, tad tie tomēr viņu maz pārlicinājuši. Tālāk viņš saka: "Redukcija sākās un varbūt ķēniņš, kas nekad karēviski (kriegerisch) nedomāja, arī šoreiz to tā negribēja izvest, bet gan ar zemniekiem nodomātās brīvības dāvāšanu, iegūt pavalstniekus, "die aus Liebe zu ihrem eigenen Interesse", varbūtējā revolūcijā labprāt atdotu dzīvību par savu ķēniņu. Pateicoties brīvībai, ko zemnieki baudītu, ar redukciju uztrauktā muižniecība iegūtu savē zemē, savē muižā, savē mājā, savos mājkalpotājos bīstamu pretspēku, no kuŗa viņiem būtu jābaidās. Jo pie katras pārgrozības, ko dzimtkungi gribētu izvest, varētu izpeusties zemnieku interese par viņu brīvību. Tādā gadījumā nekāda pasaules veru nevarētu pasergāt Vidzemes muižniecību, jo iekšējā rūgšana būtu aizvien vareņāka un postošāka nekā visas svešās armijas"^{x)}.

x) Jannau, Geschichte der Sklaverey, l.p. 69.

Šī iemesla dēļ Jannaus nebrīnas, ka muižniecība, neievērojot cilvecības prasības, pazemīgi lūdz Kārļa XI piekrišanu paturēt dzimtbūšanu. Jannaus ir pārliecināts, ka arī Kārlis XI paredzējis jukas, kas būtu radušās, ja zemniekiem piepeši dotu brīvību. Tāpēc viņš savu plānu arī ar varu nav izvedis, kā to darījis ar redukciju.

Kārlis XI dzimtbūšanu vārda pilnā nozīmē negribēja atcelt, bet gan personīgo nebrīvību, kas pielaida cilvēku pārdošanu. Turpretim zemnieku saistīšanu pie zemes viņš atzina par nepieciešamu. Pie tam mums nav jāaizmirst, ka Kārļa XI reformas izgāja uz valsts ienākumu pavairošanu. Galvenie nodokļu maksātāji bij zemnieki, muižnieki bij brīvi no nodokļiem. Tāpēc arī Kārlis XI ar redukciju centās panākt muižnieku zemju samazināšanu un otrkārt, valsts kases labē vajadzēja pārsargāt zemniekus no muižnieku pārmērīgās izsūkšanas. Kārlis XI iesāka ar nodevu rēgulēšanas reformu. Tika sastādīts vispārīgs kadastrs, no-

teicot zemes vērtību un ražību. No šī laika kleušes bija rēgulējamas saskaņā ar zemes ienesīgumu.

Ar revīziju, saka Jannaus, Kārlis XI gribējis atvieglot zemnieku grūto stāvokli, sagādājot viņiem vieglākas dienas un to arī lielā mērā panācis, salīdzinot ar zemnieku iepriekšējo stāvokli, kad viņi vairs nevarēja sevi un savu ģimeni uzturēt, un muižniekiem vajadzēja rādīt savu "labo sirdi" un dot zemniekiem zirgus, vēršus un citas nepieciešamas lietas. Otrs ļaunums bijis tas, ka muižas kungs varējis taksēt zemnieka darbu pēc seva ieskata un trešais, ka visas nodevas un nodokļi gūlušies tik uz zemnieku pleciem, jo muižnieku zeme, kā jau teikts, bija brīva no nodokļiem. Jannaus aprēķinājis, ka no viena arkla bijis jādod caurmērā 98 tonnas labības nodevas (3 tonnas rudzu no katras galvas). "Ja pierēķinām klāt vēl dažādas kleušes, kā vērpšanu u.t.t., saka Jannaus, tad ikviens sapratīs, cik zemnie-

kam paliks pāri uzturam un nepieciešamākām vajadzībām".

1688.gada ieceltai revīzijas kommisijai Jannaus piešķir ļoti lielu nozīmi. Viņš saka, ka ar šo gadu sācies pirmais laimīgs laiks, kad zemnieku grūtā naste kļuvusi vieglāka. Jannaus uzsver, ka zemnieki kļuvuši nabagāki pateicoties tam apstāklim, ka nebijis noteikts arklū skaits un ka zemnieku zeme nebijuši taksēta pēc ienesīguma.

1696.gadā iznāca "oikonomijas reglements", kurā Kārlis XI norāda, ka zemniekiem jābūt vergiem, jo satversme to tā paredzējusi, bet viņiem jājūt arī brīvību. Jannaus atrod, ka te esot strasts īstais vidusceļš starp "Drang und Freyheit".

Revīzijas komisija vaku grāmatās ierakstīja, cik lielas nodevas zemnieki dod muižai un kādes kļaušas viņi pilda; bez tam, cik liels iedzīvotāju skaits, kāds inventārs, cik mājlopu u.t.t. Pēc tam visas zemnieku naturālās nodevas un kļaušas tika sprēķinātas naudā - zviedru

dalderos un grašos. 60 dalderus, ko muižas īpašnieks saņēma no zemniekiem kļaušās un nodevās, uzskatīja par vienu arklu. Tā katras mājas arklu skaitu dabūja, viņas dodamo nodevu un pildāmo kļaušu naudas vērtību dalderos dalot uz 60. Arendātors nevarēja piespiest vairāk strādāt nekā vaku grāmatās bij paredzēts un nevarēja arī pats taksēt zemnieku darbu pēc sevas patikas, to varēja darīt tikai štethalters vai oikonomijas direktors; tāpat stingri bij aizliegta "vermiethen der Arbeiter, oder deren Gebrauch auf fremden Gütern". Zemnieku zemes nedrīkstēja atņemt. 1686.gadā izdotsais "oikonomijas reglements" nosacīja muižu arendatoru un zemnieku savstarpējās attiecības. Zemnieku mājas, tāpat kā senāk, skaitījās par muižas īpašumu. Arendatoram bija jāraugas uz to, lai zemnieks-saimnieks zemi kārtīgi apstrādā, nepārdod to vai neizrentē citiem, bet saimnieku nevarēja vairs patvaļīgi izlikt no savām mājām (§ 14.). Ja saimnieks

bez paša vainas un nelaimes gadījumu nonāktu bezizejas stāvoklī, tad arendatora pienākums bij viņam palīdzēt, ja tomēr šādā gadījumā zemnieks nedotu nekādas cerības, tad tik Vidzemes kroņa īpašumu augstākais pārziņis - oikonomijas vietnieks varēja viņa vietā ielikt jaunu saimnieku. Par mājas lietošanu saimnieks deve nodevas un pildīja gaitas. Pēdējās bija katras muižas vaku grāmatā atzīmētas un arendators neverēja viņas palielināt. Arī katrs saimnieks dabūja savu grāmatiņu, kurā bij atzīmētas dodamās nodevas, pildamās gaitas, parādi līdz ar maksāšanas termiņu u.t.t. Ja apstākļi prasīja lielākas gaitas (piemēram pie būvēm), tad tik oikonomijas vietnieks varēja viņas no zemniekiem pieprasīt. Bez tam zemnieki varēja sūdzēt muižniekus oikonomijas vietniekam, apelēt pie generālgubernatora vai griezties zemestiesā. Ja kāds saimnieks tā noziedzās, ka būtu sodāms "oder Ersézzung verdient", tad arendators pats never sodīt, bet

lietu jāizlemj "Rechtsfinder'am" un bezpartejiskiem zemniekiem. Viss teiktais zīmējas tikai uz kroņa muižu zemniekiem, jo privātās muižās zemnieku zemes mērošana un vērtēšana pēc labuma netika izdarīta, jo revīzijas instrukcija paskaidroja, ka muižas īpašnieks esot atbildīgs par savu zemnieku kroņa nodevām un viņa paša interesēs esot tās sadalīt vistaisnīgāk starp savas muižas zemniekiem. Jannaus priecājas par kroņa muižu zemnieku uzlaboto stāvokli, bet skumst par privāto muižu zemniekiem, jo te arī uz priekšu nebūšot izslēgtas kungu patvarības, kungs varēsot taksēt atkal pēc save prāta. Te gan jāpiezīmē, ka pēc redukcijas nobeigšanas kronim piederēja viss lielais Vidzemes zemes vairums, t.i. 5/6 no visas zemes vērtības. Bez tam šie noteikumi atstāja zināmu morālisku iespaidu arī uz privātu muižu īpašniekiem: viņi bij spiesti ar tiem rēķināties, ja caur bēgšanu negribēja zaudēt savus zemniekus. Beidzot ar kādu 1687.gada revīzijas

komisijas instrukcijas noteikumu arī privāto muižu zemniekiem tika dota tiesība sūdzēties par pārliecīgu apkraušenu ar nestām; šādām sūdzībām uz pēdām sekoja attiecīgo muižu "revīzija", t.i. vērtēšana, kālab arī muižu īpašnieki bij spiesti ieturēt mērenību. Liels atvieglojums zemniekiem bij arī tas, ka Kārlis XI atcēla pie rudzu aizdošanas ieviesušos augļošanu. Tāpat tika atcelts tā saucamais "Mardergeld bey der Ausstattung der Mädchen nach fremden Gebieten". Noliecās arī "Flächsenfahren", t.i. kungiem vai viņu dienestniekiem aizliedza braukt pa zemnieku mājām un iemēinīt pret degvīnu, tabaku, sēli u.t.t. linus, rudzus un citus zemnieku ražojumus.

Muižnieku vara par dzimtļaudīm bij stipri ierobežota. Pēdējiem tagad bij zināma tiesiska aizsardzība. Zemnieki varēja sūdzēties par kungu nodarītām pārestībām. Viņi bij daudz mantojuši, bet tomēr vēl palika spēkā pārvietošanās aizliegums; miesas sodi par nekārtīgu darbu,

tāpat zemnieki palika nenodrošināti zemes ziņā, jo ja priekšniecība atzina saimniekošanu par nekārtīgu, tad zemnieku varēja pārceļt no vienas vietas uz otru. Jauniem noteikumiem bij jādod zemniekiem labākus dzīves apstākļus, bet kad tos sāka izvest dzīvē, tad atkal atdūrās uz muižnieku lielo pretestību. Ierēdņi, ceur kuŗu rokām sūdzībām vajadzēja iet, kas vadīja zemnieku lietas, pa lielākaī daļai bij viņu draugi un tāpēc zemniekiem bieži vien par viņu sūdzēšanos nācās stipri ciest. Tā, piemēram, 1695.gadā Vecpiebalges zemnieki sūdzējās par muižnieka - arendatora patvaļu, par viņu apgrūtināšanu ar pārmērīgām nodevām, par mokām, kādes jācieš ļaudīm un viņu kustojiem muižas darbā. Kad sūdzība nonāca asesora rokās, kas bij arendatora draugs, tad tas lika viņus pērt un piekaut, turēja cietumā, liekot kājas siekstā, pīrgājās par viņiem. Tik ar lielām grūtibām tiem izdevās nobraukt uz Stokholmu.

Neskatoties uz visu to, neskatoties uz diezgan plašo zemnieku aizsardzību, muižnieki

tomēr prate izsūkt zemniekus un novest tos galīgā nabadzībā. Zemnieku bezizejas stāvoklis viņus notrulināja, padarīja tos vienadzīgus. Jannaus saka, ka zemniekiem vairs nebij darba prieka, tāpēc viņi izrentējuši savu zemi un bariem devušies pār robežu, gājuši uz pilsētu un tur strādājuši kaut vai par vēderu, jo daudzie neražas gadi bij izsaukuši badu. Pēdējais apstākļi un sekojošais karš neļāva zemniekiem izmantot jaunievedumu svētību. Lielais ziemeļu karš bija tas, kas atrēva Vidzemi Zviedrijai un nodeva to lielās Krievijas rokās. Pateicoties šim apstāklim zemniekiem tagad vajadzēja atmest ikkatru cerību par save stāvokļa uzlabošanu, vismaz uz laiku.

Jannaus ir sevišķi iepriecināts par Vidzemes pievienošanu Krievijai. Viņš atrod, ka no tā laika te valdot miers un labklājība. Sirds priecājoties, kad lasot šīs zemes vēsturi nonākot līdz krievu valdības laikam. Tūlīņ esot cita pasaule, labākas izredzes, No tā laika

viss sācis atdzīvoties. Muižnieki atbrīvoti no reducijas spaidiem un epsergāti tagad kļu-
vuši zemkopji. Nodevas viņiem esot mazas un
nauda, pateicoties dzīvākai tirdzniecībai,
vairāk apgrozoties. Muižnieki esot paplašinā-
juši savus laukus, dedzinot lielākos apmēros
degvīnu un esot stipri pacēlušī lauksaimnie-
cību. Tāpēc neesot nekāds brīnums, ka tādā
laimīgā laikā muižu cenas esot trīskārtīgi
pieaugušas. Arklis zemes tagad maksājis 4000
dalderu, bet zviedru laikā tikai 1000 dalderu.
Zemnieki varot šo valdību saukt par laimīgāko
laiku, jo valdība ar mātes mīlestību rūpējo-
ties par viņiem.

Mums, liekas, būs grūti būt vienis prā-
tis ar Jannau'u. Kāds bija zemnieku stāvoklis
pēc 1710.gada vienošanas? Vai tad dzimtbūšana,
pēc zināmas, je tā varētu izteikties, atslāb-
šanas zviedru laikā, neatjaunojas vēl bargākā
formā nekā līdz tam? Muižnieki centās atjaunot
Sigismunda II Augusta privileģiju. Krievijas

valdība apsola viņiem atcelt Kārļa XI redukciju un atdot atņemtās muižas. Muižnieki cenšas dabūt atpakaļ visus savus zemniekus, kurus tie paši atlaiduši, vai pat padzinuši bada gados, pirms 15 - 18 gadiem, nespēdami vai negribēdami tos uzturēt, un kuri paši sev straduši darbu un meizi svešumā. Tāpat muižnieki grib dabūt atpakaļ arī tos, kas bij savervēti kara dienestā un pēc tam izpirkušies no kareivju kārtas. Muižnieki penāk, ka 1716.gadā generālgubernētors kņazs Goļicins izdod patentu, kurā zemniekiem piedraudēts ar bargiem sodiem par bēgļu slēpšanu. Vēl vairāk, zemniekiem grib aizliegt tirgoties ar saviem lauksaimniecības ražojumiem. Rīgas pilsētai grib atņemt tiesības uzņemt bēgļus un dot tiem pēc 2 gadu notecešanas pilsoņu tiesības. Tā tad skaidri redzams, ka muižniecība uzsākusi cīņu visā frontē. Vis-smagākā dzimtbūšana kļūst tieši 18.gadusimtenā 20-os un 30-os gados. Lieta bij nogājusi pat tik tālu, ka muižnieki cēla iebildumus pat tad,

kad zemnieks gribēja doties laulībā. Lai to novērstu 1756.gadā valdība izdeva patentu, ka muižnieki nedrīkst pretoties zemnieku laulībām.

Saprotama lieta, ne visi muižnieki bij tādi. Viņu starpā bij arī humāni cilvēki, piemēram barons Šulcs, kas 1764.gadā izdeva saviem zemniekiem "Ascheradensches Bauerrecht". Viņš bija pirmais Vidzemē, kas saviem cilvēkiem deva pilnīgas īpašuma tiesības un noteica noteiktus pienākumus, bet barons Šulca rīcība izsauca visasāko protestu no muižnieku puses. Pēdējie nebūt nedomāja pievienoties Šulcam un bez žēlastības turpināja zemnieku apspiešanu un izsūkšanu. Beidzot ziņas par zemnieku neciešamo stāvokli nonāca ķeizarienes Katrinas ausīs. Viņa sāka interesēties par zemnieku stāvokli. Tāgad zemniekiem atkal paspīdēja mazs cerību stariņš. 1765.gada 26.janvārī generālgubernātors Brovns iesniedza landtegam propozīciju par zemnieku stāvokļa uzlabošanu. Viņš aizrādī-

ja, ka:

- 1) zemniekiem neesot īpašuma tiesības,
- 2) klaušas un nodevas neesot noteiktas, katru dienu viņam uzliekot jaunas nastas, kuŗas tas neesot spējīgs nest,
- 3) zemnieku pārkāpumus pārāk stingri sodot un pie tam ar nepiemērotiem sodiem.

Ģenerālgubernātors Brovns aizrādīja, ka zemnieku īpašuma tiesības ir nedrošas ne tikvien uz viņa zemi un tā uzbūvēto būdiņu, bet arī attiecībā uz kustamo īpašumu. Ja muižniekiem kas iepatikās no zemnieka lietām, vai tas būtu zirgs, lopī vai kas cits, tad viņš to vai nu par ļoti niecīgu maksu, vai arī gluži par velti papēma sev. Arī tik grūti iegūtā raža neesot droša. Kā gan šādā neiespējamā stāvoklī lai nabaga cilvēki cenšas ko iegūt, ja viņi ne par ko nevar ne stundu būt droši, izsaucas Brovns.

Bez kārtējām klaušām esot vēl ārkārtējas (Nebenprestanda). Tās, varot teikt, esot

bez gala un malas. Zemnieks palīdzot kungam novākt ražu, vest mēslus, būvēt, sienu plaut, cirst un pludināt kokus. Šo darbu daudzumu, šo klaušu lielumu, saprotama liete, vajagot noteikt saskaņā ar zemnieka īpašumu, saskaņā ar viņa ienākumiem. Bez darbiem muižā zemniekam muižas laukos vēl ierādāt atsevišķus gabalus apstrādāšanai un pie tam bez kādas atlīdzības. Arī šķūtis muižnieki pieprasot pilnīgi pēc saviem ieskatiem, pie tam ne tikai savu režojumu pārvedāšanai, bet arī svešu preču pārvedāšanai.

Viens no lielākiem ļaunumiem tomēr esot degvīna dedzināšana. Te jādodot cilvēkus, kuriem jāstrādā neveselīgos apstākļos. Tie pierodot lietot degvīnu un zaudējot savu veselību. Bez tam no zināma daudzuma labības jāizgatavojot noteikts daudzums degvīna. Ja tik daudz neiznākot, tad zemniekam jāizpalīdzoties ar savu labību, lai gan esot skaidrs, ka ne visa labība ir vienāda labuma. Pateicoties šādei rīcībai zemnieki tiek izputināti.

Vismažāko zemnieka pārkāpumu sodot ar 10 pāriem rīkšu, ar kuņiem, nevis kā likumā noteikts, 3 reizes sitot, bet gan tik ilgi, kamēr rīkstes pilnīgi nokultas un āda un miesa galīgi sakapāta un krītot gabaliem nost. Nedēļēm un mēnešiem ilgi, bieži vien vislielākā aukstumā zemniekus turot klētīs un dzelžos un siekstās iekaltus pie maizes un ūdens. Tie esot sodi, kādus mājas pārmācīšanā nedrīkstētu pielietot, jo tiesas tos piemērojot sevišķi smagiem noziegumiem, pie kam noziedzniekus novietojot siltos cietumos.

Beidzot generālgubernātors jautā, kas gan šādām apspiešanām un patverībām varot sekot, ja ne tas, ka zemnieki, kuņiem dzīve esot kļuvusi par vislielāko nestu, zaudējot katru darba prieku, krītot izmisumā un paliekot pavisā. Pateicoties šādiem spaidiem zemnieki atstājot ne tikvien savu tēvu mītnes, bet arī šo zemi.

Pēc šī raksturojuma generālgubernātors Brovns pats dod norādījumus, kā uzlabot patreizējo stāvokli. Viņš aizrāda, ka daudzie krogi "den Höfen und Adelsitzen unanständig seyen". Otrkārt generālgubernātors prasa ierobežot zemnieku pārdošanu, šķirot bērnus no vecākiem, sievas no vīriem u.t.t. Beidzot viņš izteica vēlēšanos, lai zemē būtu arī daži ķirurgi.

Bruņniecība aizstāvējās pret šiem apvainojumiem un teica, ka to varot pārņemt tikai nedsudzām personām, tiem īpašniekiem, kuriem, un pretēji vecām bruņniecības privileģijām/kapitulācijas 19.punktam, piederot šeit muižas. Turpretim landtagā sapulcētā muižniecība šeit neesot veinojama, tai tur neesot daļa, "sondern überlässt dem custodi jurium Majestatis gerne und willigst, sie nach seinem officio in foro competenti auszuklagen, und dem Richter, sie wegen des beleidigten dominii supereminetis, oder der Zerstörung ihres Eigentums, zu bestrafen."

Jannaus apšauba muižnieku aizrādījumu, ka tikai tie īpašnieki, kam pretēji vecām bruņniecības privilēģijām piederot muižas, esot ļaunprātīgi rīkojušies, necilvecīgi apgājušies ar saviem zemniekiem. Viņš atgādina, ka arī be-rons Šulcs aizrādījis, ka zemniekus apspiežot arī citi muižnieki. Lai nu arī kā nebūtu, muiž-nieki tomēr landtagā nolēma, ka:

- 1) tas, kas kādu Vidzemes zemnieku pārdod pāri robežām, sodāms ar 200 dalderiem;
- 2) līdzīgu sodu saņem tas, kas zemnieku pār-dod tirgū;
- 3) kas pie pārdošanas šķir laulību, sodāms ar 400 dalderiem.

1765.gadā generālgubernātors pavēlēja paziņot igauņu un latviešu valodā no visām kan-celēm, ka ja zemnieks nav kungam neko pārādā "an Arbeit, Gerechtigkeit und Vorstreckung, so soll er eigenthümllich behalten, was er erwerben kann, oder von seinen Eltern ererbet". Otrkārt, ka "tagad (1765.gadā) noteiktās kļaušas nekad

nedrīkst paaugstināt". Treškārt "zemniekiem atļauts sūdzēties par saviem kungiem, bet tomēr tik tad, kad viņi "bescheidene Vorstellungen denen Herren gethan hätten", viņi var lūgt tiesnešus mīkstināt viņu spaidus."

Jannaus saka, ka tik daudz esot skaidrs, ka pēc visa tā ar zemniekiem apgājušies saudzīgāki. Viņi gan aizvien vēl esot vergi, bet apspiešanu jūtot tik tur "wo das Raffinement List zu ersinnen weiss, und diessmenschensfreundliche Patent, ohne Erkenntniss und Wissen der Bauern, fein auszulegen versteht." To skaidri pierādot generālgubernētore publicētais likums, kas nosēkot, ka neviens dzimtkungs, kas savu zemnieku jau "gezüchtigt hat, ihn mehr zur Publiquen Arbeit senden soll". Vēl vairāk to apstiprinot pašu tiesnešu spriedumi, kas 1784. gada zemnieku nemieros bieži vien sprieduši zemniekam par labu.

Nobeidzot sava darba vēsturisko daļu Jannaus pāriet pie zemnieku rakstura apskatī-

šanas.

Pirmo misionāru ierašanās iemesls, saka Jannaus, bijis atgriezt pagānus, bet viņi kļuvuši par uzurpātoriem. Neviens neesot domājis par reliģijas sludināšanu, katrs tik meklējis zemi un ļaudis un atpēmuši nevainīgiem cilvēkiem, kurus vajadzējis piegriezt kristīgai ticībai, viņu brīvību. Esot pagājuši gadusimteči, bet zemnieks vēl aizvien esot "das rohe Kind der Natur". Viņa reliģija "Gehorsam gegen seinen Erbherrn, und seine Tugend allenfalls die Nüchternheit, aber alle Zeit Fleiss in seiner Arbeit." Zemnieks esot palicis tāds, kādu māte - daba to radījusi. Zemnieki vēl aizvien esot māņticīgi, jo labāku viņi neko nezinot, tāpēc ka skolas tiem nedodot nekādu labumu. Viņi neesot līdzcietīgi. Sevās jūtās tie esot neapvaldīti: ienīstot bez mēra. "Seine Liebe ist affenmässig" un "Anständigkeit in den Sitten" saka Jannaus, kā latvietim, tā igauņim ir pilnīgi sveša.

Jau pirmos ierašanās gados vācieši uzmetušies par šīs zemes kungiem. Ar glaimiem viņi esot Livonijas iedzīvotājus tik tālu piedabūjuši, ka tie viņiem atļāvuši te nomesties uz dzīvi. Vēlāk ar viltību vācieši atņēmuši vietējo iedzīvotāju tiesības un kaŗā latvieti un igauni pataisījuši par vergu. Iedzīvotāju stāvoklis kļuvis aizvien ļaunāks. Nekādas izredzes stāvokļa uzlabošanai neesot. Vai tad esot jābrīnoties, jautā Jannaus, ka no vāciešiem novērsušies. Kas gan zemnieku varot saistīt pie viņa kunga? Viņš jau gan apbrīnojis kunga spožumu un bagātību, bet sakot: "Tie ir mani sviedri". Tiešām būtu jābrīnas, ja zemnieks savē sirdī vēl varētu būt draugs vāciešiem. "Nē, viņa liktenis paderījis to par vācu pretnieku", izsaucas Jannaus.

Zobenbrāļi un bruņinieki, atņemot zemi vietējiem iedzīvotājiem, pamazām kļuvuši par zemes īpašniekiem. Beidzot viņi savas tiesības

tiktālu paplašinājuši, ka zemniekiem gandrīz nekas vairs nav piederējis. Viņu brīvība bijusi tik tālu ierobežota, ka tie nav varējuši bez kunga atļaujas pat precēties. Nodokļus un nodevas uzlikuši pilnīgi patvaļīgi un zemniekus visādi apspieduši. Saprotama lieta, saka Jannaus, ka zemnieku raksturam vajadzēja mainīties uz slikto pusi. Slinkums neesot iedzimts, bet ieviesies pateicoties kungu patvarībām. Cilvēks cenšoties tik tad uz priekšu, ja redzot sev priekšā labāku nākotni, bet mūsu zemnieki to nav varējuši saskatīt. Tāpēc arī neizglītotais un apspiestais zemnieks mieru, bezdarbību uzskatījis par vislielāko dzīves laimi.

"Es apvainotu visu tautu, saka Jannaus, je te uzskaitītu tik viņas sliktās īpašības, kas radušās pateicoties viņu nelaimīgam liktenim". Šīs kļūdas, pēc Jannau'ā domām, nav iedzimtas, tās esot radušās no bargās dzimtbūšanas. Zemniekiem esot arī savas labās īpašības. Jannaus saka, ka vācu izsmalcinātās gods

jūtas zemnieki nepazīstot un tas arī neesot vajadzīgs, jo tās viņiem tik kaitētu, kāk Viņi labprāt mīlot spēlēt svarīgu lomu savu dzimtkungu acīs, tiem piemītot arī zināms lepnums. Jannaus stāsta, ka veci vecīši mēdzot lieļīties ar to, ka nekad muižā neesot maizi lienējuši, nedz arī dabūjuši sitienus. Zemnieki esot godīgi un je notiekot mēnīšana un esot konstatēti daži pārkāpumi, tad vienīgi nezināšanas un dumjības dēļ. Tāpēc Jannaus ieteic rūpēties par izglītību, tad tēdas lietas nenotikšot. Arī kā kungu kalpotāji viņi esot uzticīgi, pieķeroties saviem kungiem un nelaimē bieži vien glābjot kungu dzīvību, nebēdējot par savu. Ja dzimtcilvēkiem esot izdevība, tad viņi esot spējīgi piesavināties arī dažādes zinības. Tur, kur esot noteikti pienākumi, esot novērojama zināma labklājība. Tāpat Rīgas tuvumā dzīvojošie zemnieki esot pārtikuši un bieži vien pašaustu drēbju vietā valkājot pirktas. Jannaus uzsver, ka tur, kur zemnieki dzīvojot atsevišķās saim-

niecībās labklājība esot lielāka nekā pie sādžās dzīvojošiem. Igaunijā, kur arkls esot aprēķināts pēc cilvēku skaita, kur katrā cilvēkas darbs noteikti aprēķināts, arī valdot nabadzība. Cilvēki dzīvojot ar kustoņiem vienā telpā, un dzimstot un mirstot uz sēlniem.

Lai apspiesto zemnieku padarītu līdzīgu citiem zemes iedzīvotājiem, tad, pēc Jannau'ā domām, viņam nekas vairāk netrūkstot kā kultūra. Dot viņam brīvību, brīvību tādē nozīmē, kā mēs to kā brīvi dzimuši baudām, sāka Jannaus, nozīmētu, ņemot vērā viņa tagadējo domāšanas veidu, dot tam viskaitīgāko dāvanu. Bruņniecībai esot bijusi taisnība, viņa pareizi darījusi, ka uzstājusies pret Kārļa XI priekšlikumu, aizrādot, ka brīvība pārvērtiņoties par "Freiheit". Tiešām, neizglītota zemnieks brīvību izlietotu nelietderīgi un tik piepeža pārmaiņa būtu tieši viņa nelaime, sāka Jannaus. Zemniekus jāiepazīstina ar brīvības patieso saturu, jāpanākot, lai dzimtbūšana zemniekam būtu tik-

pat mīļa, kā zemes gabaliņš, uz kuŗa tas dzi-
mis. Tad tā būšot tiešām Dievam patīkama lab-
darība, labdarība, kas derītu kungiem godu un
sagādātu tiem arī naudu^x). Ja zemnieku stāvokli
gribot labot, tad vispirms zemniekiem jādodot
izglītību, ne augstāko izglītību "kas bagātiem
vāciem daudz gadu no vietas maksājot daudz pū-
liņu un lielu naudu", tā zemniekiem neesot ve-
jedzīga un būtu pat kaitīga. Nevejdzīga tāpēc,
ka zemnieks varbūt tik niecīgu daļiņu, pareizā-
ki nemaz šīs mācības neverētu zinātniski izlie-
tot, bet kaitīga tāpēc, ka reizē ar labas iz-
glītības iegūšanu viņš sākšot ienīst arklu.
Tomēr zemniekam jāzīn, kāds tam uzdevums, vi-
ņam jāmācoties sevi uzskatīt par valsts locekli.
Garīdznieka mācīšana viņam varot dot tik niecī-
gu izglītības atspulgu.

Janneus sevišķi priecājas, ka Katrīna II
devusi zemniekiem tiesas spriešanas tiesības.

^x) Geschichte der Sklaverey, 1.p. 119 - 120.

Zemnieks, kas agrāk neverējis ne uz kādām tiesībām cerēt, tagad sēžot kopā ar savu kun- gu tiesā un izklausot un spriežot tiesu pār saviem brāļiem. Zemnieks te mācīšoties nostā- dīt sevi līdzīgi citiem cilvēkiem, te viņš re- dzēšot, ka likumiem esot lielāks spēks kā kun- gu patvaļai. Zemnieks tiesā varēšot arī daudz ko mācīties, jo strīdīgo jautājumu noskaidro- šana radot vēlāk pārdomas. Te viņam radīšoties noteikts jēdziens starp taisnību un netaisnību. Tāpat esot ļoti gudri no ķeizarienes noteikts, ka zemnieki-tiesneši mainoties ik pēc 3 gadiem. Tie tagad aizejot atpakaļ ~~pie~~ ^{pie} sevas tautas brā- ļiem varēšot viņus pamācīt un būt par paraugu visam apvidum.

Jannaus aizrāda, ka muižnieku svētākais pienākums esot ^{palīdzēt} sāsniegt ķeizarienes labos no- domus, tāpēc viņš liek priekšā sakopot visus uz zemniekiem attiecošos likumus, pavēles un rīkojumus, tulkot latviešu un igauņu valodās un dot tos pašiem zemniekiem. Mācītāju pienā-

kums gan esot uz zemniekiem attiecošos likumus nolasīt no kanceles zemnieku valodā, bet tā ka viņu saturs esot plašs, tad zemnieki sizmirstot lasīto un visu arī nesaprotot. Ja zemniekiem būšot viegli saprotamas un nepāprotami sastādītes likumgrāmatas, tad zemnieks - tiesnesis nebūšot ekli padots priekšsēdētāja domām, bet varēšot pats izšķirt, kā kurā gadījumā rīkoties. Tāpat zemnieks zināšot, kādas viņem tiesības. Jannaus domā, ka bez likumu sakopošanas atsevišķā grāmatā tos vajadzētu iespiest arī kalendāros kā pielikumu, jo zemniekiem pie viņu nabadzības grūti nākšoties nopirkt atsevišķu likumu grāmatu, bet kalendāru katrs pērkot.

Lei panāktu zemnieku labklājību, tad esot vajadzīgas noteiktas īpašuma tiesības, drošība, ka zemnieks paturēs savu dzīvokli un tāpat arī noteikts darbu daudzums. 1765.gada 12.aprīļa patente zemniekiem gan esot devusi zināmas īpašuma tiesības un noteikusi darbu

apmaiņu ceļoties. Viņš izteic vēlēšanos, lai
prīvāto muižu zemnieku mājiņas būtu tāpat no-
drošinātes viņiem kā kroņa muižas zemniekiem
un lai zemnieku māju spridzināšanas etļaujas
būtu izprasēmas kādā augstākā instancē.

Jannaus uzsver, ka dzimtkungs ir savu
dzimtcilvēku audžu tēvs un spgādātājs, tāpēc
viņam vajadzētu, nevis no savām klētīm un ma-
gazinām tos barot, uzturēt, bet jācenšoties
"seine Unmündigen" tik tālu dabūt, lai viņi
savu uzturu varētu paši nopelnīt. To pēc Jan-
nau'a domām Vidzemes un Igaunijas zemnieki
arī varot izdarīt, ja tik viņa laiku prot pie-
nācīgi vērtēt. Ja muižnieki tik daudz lieki
nenokalpināšot savus dzimtcilvēkus, ja viņiem
pelikšot vairāk brīve laika, tad tie reti kad
kļauvēšot pie muižas klēts durvīm.

Dzimtcilvēks, pēc Jannau'a domām būtu
leimīgs, ja piepaturētu zviedru veku grāmatas
vai arī nesen izdoto dzimtkungu veku grāmatu,
vai arī izdotu kādu jaunu, kas būtu vidusceļš

starp zviedru un dzimtkungu izdoto un ko varētu uzskatīt kā likumu, pie kā varētu pieturēties. Jannaus domā, ka tieši veku grāmetu trūkums, darba daudzuma nezināšana esot iemesls zemnieku pārkāpumiem, sacelšanās un darba uzraugu nonāvēšanai. Viņš pats esot bijis liecinieks, kur 1784.gadā kādā muižā zemnieki sadumpājušies un "Kreis-Hauptmann" tos drīz vien nomierinājis ar to, ka ar veku grāmetas palīdzību noteicis blakus darbus. Tāpēc būtu vēlams, ka dzimtkungi muižā ievestu veku grāmetu liktu iespiest un dotu arī katram zemniekam, tad tādi pārpratumi neceltos. Jannaus ieteic, lai ikgadus otrāx Lieldienā mācītāji no kanceles draudzei nolesītu pārskatu par zemnieku klausēm un darbiem. Viņš saka, ka verbūt būtu vēl labāki, ja uzliktu mācītājiem par pienākumu svētdienā pirms Jurgiem paziņot zemniekiem viņu pienākumus un nolesīt muižu veku grāmetas. Ja tā darīšot, tad droši vien atkritišot viens otra nodeva. Jannaus ir pārliccināts, ka

ja viņa priekšlikumus ievērotu, tad zemnieku stāvoklis uzlebotos.

Zemniekiem esot vajadzīgs arī cik ne-cik nopelnīt, jo dzelzs, sāls, drēbes gabali, viss maksājot naudu. Tāpēc Jannaus vēlas, lai katrs kungs bez izšķirības atļautu savam dzimtcilvēkam tik daudz nopelnīt, lai tas varētu apmierināt savas visnepieciešamākās vajadzības. Daudzās vietās esot parasts, ka zemnieki pirmdienās uz darbu nākot atnesot savam kungam pa velti ogas, sēnes u.t.t. Šāda nodeva, saka Jannaus, zemniekus nabagus nepedarīs, bet ja viņš par to saņemtu naudu, tad par to varētu apmierināt vienu otru vajadzību. Neesot pareizs apgalvojums, ka zemnieks negribot neko nopelnīt. Ja zemnieks zinot, ka viņš tiešām ko nopelnīs, tad viņš arī strādājot.

Jannaus uzstājas arī pret amatnieku nodarbināšanu bez atlīdzības. To nevarot pieļaut.. Ja amatnieks-dzimtcilvēks strādājot savu amatu, tad tik un tā pārējiem zemniekiem jāpestrādājot

arī viņš muižas leukos nepadarītais darbs. Tā
tač viņš esot saviem līdzcilvēkiem tikai par
slogu.

Tad vēl esot novērota tāda parādība, ka
muižnieki izmentojuot zemniekus ar tā saucemām
"Wirthstage", t.i. tām dienām, kad zemniekiem
ārpus parastām gaitām jāejojot labot muižas ēkas,
sētas u.t.t. Kropes muižās nedrīkst būt vairāk
par 2 "Wirthstage" gadā, bet privātās muižās
to daudzums esot neaprobežots.

Tālāk Jannaus liek priekšā, lai "Nieder-
rechtspflege" ikgadus katrē draudzē pārraudzītu
zemnieku stāvokli un par dzimtkungu rīcību zi-
notu augstākām instancēm. Jannaus atrod, ka tas
būtu ļoti vēlami, jo šai tiesē sēžot īsti zem-
nieki kā esesori un muižnieks esot viņu priekš-
sēdētājs. Pateicoties šim apstāklim zemnieki
tur brīvi attēlošot savu apspiešanu, jo viņi
taču aizvien meklējot mierinājumu pie saviem
tautas brāļiem. Šīs tiesas priekšsēdētājs cen-
tišoties atrast īsto vidusceļu, jo negribēšot

ne muižnieku tiesības aizskārt, ne arī nodarīt zemniekiem pārestību. Priekšlikuma vajadzētu pieņemt arī aiz tā iemesla, ka vislabāk par zemnieku stāvokli varēšot spriest pašī zemnieki, jo bieži vien kungi nepazīstot zemnieku apstākļus un tāpēc tiem varbūt labi gribēdami izdarot tieši ļaunu. Ja "Niederrechtspflege" ikgadus katrā muižā izmeklētu dzimtkunga rīcību, tad, pēc Jannau'a domām, nebūtu veirs ne uzraugu nogalināšanas, ne arī zemnieku secelšanās, kā tas bijis 1784.gadā.

Beidzot Jannaus prese rūpēties par skolu ierīkošanu, jo jērūpējoties arī par dzimtcilvēka dvēseli. Pateicoties generālgubernatora grafa Brovne gādībai jau no 1765.gada katrā muižā, kas esot 5 arklu liela, esot ierīkota skola. Tāpēc arī lielākā daļa bērnu protot lasīt. Bet tā kā zemnieku pēbadzība esot liela un ar bērnu skolē sūtīšanu straujot arī darba rokas, tad bērņus labprāt skolā nesūtot. Stingrākus soļus neesot iespējams spert, jo zemnieku

zīmnieku varēta atvestisāt no visiem čarviam

apstākļi tiešām esot šausmīgi. Skoles zemnieki uzskatot kā sodu vai nastu, piespiesti viņi sūtīt bērnus skolā. Kungiem to vajagot ievērot un censties palīdzēt.

Ja runājot par grāmatām, tad zemniekiem neesot citas grāmatas izņemot abēci, katķismu un dziesmu grāmatu. Pārējās grāmatas viņu augsto cenu dēļ pie zemniekiem esot reti sastopamas. Jannaus ieteic organizēt krietnu vīru sabiedrību, kas rūpētos par grāmatu izdošanu. Viņš ieteic izdot izvilkumu no Zalamana sakām vārdiem, savienotu ar Sīraka grāmatu. Jannaus atrod, ka šīs grāmatas būtu ļoti piemērotas, jo te lasītāji varētu smelties dažādas labas pamācības un arī pilsoņu pienākumus un tikumus.

Tālāk Jannaus ieteic nevēlēt par skolotājiem invalidus un nokārtot skolotāju atalgojuma jautājumu. Viņš domā, ka būtu labi, ja dzimtkungs par skolotāju izvēlētos kādu cienījamu saimnieku, jo tad, pēc viņa domām, izglītība vairāk izplatītos zemnieku starpā. Tādu saimnieku varētu atsvebināt no visiem darbiem

un pienākumiem. Šis apstāklis, pēc Jannaus domām, tad arī būtu tas, kas izsauktu zemniekos cenšanos pēc izglītības.

Tālāk Jannaus aizrāda, ka viens otrs izglītību zemnieku starpā uzskatot par kaitīgu un domājot, ka rakstīt prasāne veicināšot zemnieku bēgšanu. "Nekas tamlīdzīgs"! izsauca Jannaus, "labāka izglītība taisni viņu saistīs pie save kunga". Tagad zemnieks esot bailīgs, kad runājot ar savu kungu, it kā to ļauna sirdsepziņa mocītu. Bet ja viņam došot mazliet no kultūras un brīvības, tad Jannaus nešauboties, ka ikkatrs zemnieks pretišot pieklājīgi un droši atbildēt. Tā tas esot novērojams pie īstiem krievu zemniekiem. Krievu dzimtcilvēks esot mazāk apspiests un tāpēc arī kultūrēlāks par latvju un igauņu zemniekiem. Jannaus priecajas, ka Rēvelē nodrukātā katķismā esot kā pielikums lxl un cer, ka zemnieks varēšot iemācīties drusku rēķināt un pieradišot saskaņot savus ienāku-

mus ar izdevumiem.

Tādi ir Jannau's priekšlikumi zemnieku stāvokļa uzlabošanai.

Grāmetas gale vārdā Jannaus saka, ka neesot gribējis ierobežot neviena cilvēka īpašumu un neesot prasījis arī Vidzemes un Igaunijas zemnieku brīvīšanu. Viņš tikai vēloties, lai arī dzimtcilvēks katru dienu varētu priecāties par sauli tāpat, kā mēs to daram.

Jannau's "Geschichte der Sklaverey" saturs stipri uztrauca muižu īpašniekus, lai to atspēkotu, tad Cēsu apriņķa maršals Aleksis fon Betigers (Bötiger) sastādīja pretrakstu "Der lief- und ehstländische Bauer ist nicht der so bedrückte Slave für den man ihn hält," kas arī iznāca 1786.gadā. Betigers savā darbā salīdzina latviešu un igauņu zemnieku kļaušes ar krievu zemnieku kļaušēm un nāk pie slēdziena, ka krievu zemniekam esot nesalīdzināmi lielākas kļaušes (Jannaus apgalvo pretējo) un ka

latviešu un igauņu zemniekiem piederošā zeme dodot ne tikai iztiku zemniekam un viņa saimei, bet esot vēl pārpalikums lepnākaī dzīvei. Tāpat vaku grāmētēs paredzētais darba daudzums esot pietiekošs visu muižas darbu veikšanai. Ja zemnieki apzinīgi izpildot savu darbu, tad muižniekiem neesot nekāda vajadzība bez jau paredzētiem darbiem zemniekus lieki "piepūlēt". Krievu zemniekiem neesot tādas vaku grāmetas un viņi nevarot kā latviešu un igauņu zemnieki sūdzēties par savu kungu pretlikumīgo rīcību.

Betigera aprēķinam, ka muižas darbu veikšanai pietiek ar vaku grāmētē paredzēto darba dienu daudzumu, mēs varētu piekrist, bet ar to vēl nav teikts, ka visi muižu īpašnieki ar to ir apmierināti. Darbu aizvien var atrast un latviešu sakamvārds teic: "jo ir, jo grib". Bez tam muižu īpašnieki zināja dažādus aplinkus ceļus, kā palielināt noteikto darba daudzumu.

Betigers atrod, ka latviešu un igauņu zemnieks tik vārda pēc esot "der so elende Sklave". Katrā ļaužu kārtā esot bagāti un nabagi, tāpat tas esot arī pie zemniekiem un tāpēc esot nepiedodami, ka Jannaus redzot tik slinkums un nevīžības pēc nabadzībā nonākušo zemnieku un pārmetot kungem. Lai skatoties arī uz čakliem un pārtikušiem zemniekiem un tad taisot slēdzienu par Vidzemes un Igaunijas zemnieku stāvokli. Brīvā zemnieka stāvoklis esot daudz sliktāks par dzimtcilvēka stāvokli, jo tam bieži vien jāubagojot pārtiku, bet par dzimtcilvēku gādājot kungs. Lai vērojot, kā zemnieki gērbjoties baznīcā, tirgū, krogos, kāzās u.t.t., kā viņi izturoties, kad esot savā starpā, kad kungu neesot klāt, tad redzēšot, cik viņi esot apmierināti un cik labi apgērbti. Vispār zemē esot vērojama labklājība.

Betigers uzstājas pret Jannau'a priekšlikumu, dot zemniekam tiesības sūdzēties par savu kungu. Viņš atrod, ka zemniekam aizvien būšot par ko sūdzēties. Kungam aizvien vajadzē-

Šot aizstāvēties un tā tik sēšot naida sēklu
abu starpā.

Tālāk Betigers uzsver, cik grūti esot
kungam neražas, kruses un mēra gadījumos, jo
tad viņam esot jāgādā par visiem zemniekiem,
lai tie nenomirtu badā, jānodod kroņa nodevas,
jāmaksā galvas nauda u.t.t., u.t.t. Tad kungs
klusībā bīdīnot eseres un esot nelaimīgāks
par viņa zemnieku. Varot gadīties, ka pēc vai-
rākiem šādiem nelaimīgiem gadījumiem kungam
pat jāsakot savai muižai ardievas, turpretim
zemniekam viņa zeme aizvien esot nodrošināta.
Vai tādi ir lietas patiesie apstākļi? Lai at-
ceramies tik gadījumus, ka bada gados muižnie-
ki nekaunējušies pedzīt savus zemniekus, lai
viņiem tos nebūtu jāēdina un bijuši priecīgi,
ja zemnieki paši bēguši pie citiem kungiem.
Vēlāk, labākos gados muižnieki atkal centās
meklēt rokā zemniekus un šai nolūkā izmentoja
pat valsts veres palīdzību.

Beigās Betigers pasaka, ja jau nu gribot, lai tad arī atsvebinot zemnieku no viņa pienākumiem un dodot tam brīvību, bet lai neatņemot īpašumus tādiem, kas tos skaidrā naudā pirkuši, mantojuši, vai arī saņēmuši kā atlīdzību par valstij izdarītiem pakalpojumiem.

Te Betigers kā pirmais izteic domas dot dzimtcilvēkiem brīvību bez zemes.

Jāsaka, ka Betigera argūmentācija gan reti kādu pārliccinās. Savos aprēķinos viņš ņem vislielākos ienākumus un vismazākās nodevas un kļaušas. Tāpat pierēdot, ka veku grāmatās noteiktais darba daudzums ir pietiekošs muižas darbu veikšanai, atkal ir ņemts visintensīvākais darbs un visstingrākā uzraudzība. Ikviens sapretīs, ka darbs ne aizvien var būt intensīvs un tāpat arī uzraudzība.

Arī Dīderichs (Diederichs) savā rakstā "Garlieb Merkel als Bekämpfer der Leibeigenschaft und seine Vorgänger"^{x)} visumā nepiekrīt

x) Baltische Monatschrift, 1870. Bd. 19

Jannau'a izteiktām domām un uzskatiem. Jau grā-
matas virsraksts - Geschichte der Sklaverey -
viņam nepatīk. Dīderichs saka, ka šāds virs-
raksts rādot, cik neskaids grāmatas sastādītā-
jam esot dzimtbūšanas jēdziens un būtība. Tāpat
viņam nepatīk, ka Jannaus muižnieku pretošanos
Stefana Batorija un Kārļa XI centieniem zemnieku
lobā uzskata vienīgi kā "Trotz und Hartnäckigkeit",
lai gan pašam dažbrīd uzmācoties domas, ka šo
valdnieku centienus neesot viņu humanitāte vien
izsaukusi, bet ka te saskatāmi skeidri polīti-
ski motīvi. Dīderichs atrod, ka Jannau'a uzstā-
dītās prasības jau gandrīz visas izpildītas ar
1765.gada patentu, tik pateicoties toreizējo
noteikumu nenoteiktībai, daudzas nebūšanas esot
novērojamas arī vēl tagad.

Beidzot Dīderichs pārmet Jannau'am, ka
viņš ļoti maz aizskarot tādu tik sēpīgu jautā-
jumu, kā muižnieku mājas pārmācīšanas tiesības
un nemaz nerādot, kā, sevišķi, neapgrūtinot mui-
žas kungu, zemnieks varētu kļūt pie sava īpašu-
ma.

Ļoti radniecīgs Jannau'am savos uzskatos par dzimtbūšanu ir Frībe (Friebe). Savā darbā "Etwas über Leibeigenschaft und Freiheit, sonderlich in Hinsicht auf Liefland"^{x)} Frībe izšķir fizisko un politisko brīvību. Viņš saka, ka Vidzemes zemniekam pēc dabas likumiem uz fizisko brīvību esot tādas pat tiesības, kā kuram katram citam, bet vai arī uz politisko brīvību, tas esot apšaubāmi. Šī jautājuma izšķiršana atkarajoties no tā, kā izšķirot jautājumu, vai dzimtbūšanas atcelšana neesot izdevīgāka valstij un dzimtkungam par tās pastāvēšanu. Frībes atbilde ir apstiprinoša. Pēc viņa domām Vidzemes zemnieks neesot vergs, kā viņu Jannaus nepamatoti apzīmējot, jo neviens dzimtkungs tam nevarot piespriest nāves sodu. Viņš esot dzimtīpašums un kā tāds divkāršas rūpības cienīgs. Kas ar to nežēlīgi spejoties, strādājot pats pret sevi.

Arī Frībe, tāpat kā Jannaus turas pie

^{x)}Hupel, "Nordische Miscellaneen", 1788.

uzskata, ka vācu ienācēji padarījuši vietējos iedzīvotājus par vergiem. Līdz tam šīs tautības bijušas brīvas, bet pārsteigtas savā mierīgā zemkopības un lopkopības darbā no bruņotiem vīriem, kuri tām nolaupījuši īpašumu un brīvību. Mūki spieduši viņus pildīt religiskas darbības, par kurām tiem nebijis nekādas saprašanas. Saprota lieta, ka tad vejadzēja rasties naidam pret ienācējiem. Tālāk Frībe brīnās, cik maz vietējie iedzīvotāji no tā laika virzījušies uz priekšu apgaismībā. Te gan esot ne tik daudz viņi paši, kā viņu apspiedēji vainojami, kuru princips bijis uzturēt tautu, cik ilgi iespējams, muļķībā, lai tad pašus par dieviem uzskatītu. Frībes ieskats ir tāds, ka jau toreiz būtu likts sapratīgs sākums šai kultūrai, tad tagad būtu visai labvēlīgi rezultāti. Tālāk viņš aizrāda, ka salīdzinot vācu zemnieka un mūsu zemnieka stāvokli pirms viņu brīvlaišanas, jānākot pie slēdziens, ka vācu zemnieks esot jau bijis tādā stāvoklī, ka varējis pats sevi ve-

dīt, turpretim vietējos zemniekus vēl jāuzskatot kā bērnus, kuriem vajadzīgs aizbildnis. Katram auglim esot vajadzīgs savs negatavošanās laiks, jo ātrāk noplūkts tas esot nelietojams. Vai tad ar cilvēkiem un viņu brīvību neesot tāpat? - Arī Vidzemes zemnieks kādreiz nākotnē baudīšot brīvību, bet tas nekad nebūšot jau šai gadusimtenī. Atlikušā gadudesmitā (Frībes darbs iznāca 1788.gadā) neesot iespējams izvest šo lielo darbu par labu valstij, dzimtkungiem un zemniekiem. Tagad gan vajagot sēt sēklu, likt pamatu, lai jaunais gadusimtenis un nākošās paaudzes jau varētu baudīt šos augļus. Tam esot jānotiek ar audzināšanu, ar zemnieku izglītošanu. Ja zemnieki savas klausas pildītu apzinādamies to kā pienākumu un nevis aiz beilēm no pātegas un rīkstēm, tad pēc Frībes domām, būtu jau daudz panākts. Verdziskie sodi, sišana u.t.t. apslāpējot zemnieku goda sajūtu un kur tās trūkstot, tur cilvēks nekad nevarot morāliiski rīkoties. Tagadējās zemniekus turpretim ci-

tādi nevarot piedebūt pie paklausības kā vienīgi ar sodiem. Frībe atrod, ka taisni uzkrītoši esot, cik lielā mērā brīvība nākot par labu apgaismībai, kārtībai, uzcītībai un tīrībai. To sevišķi labi varot novērot Vācijā, starp Brandenburgas vai Lineburgas ciemu un Meklenburgas ciemu. Viņš uzsver, ka Vidzemes muižnieki iegūtu daudz vairāk no savām muižām, ja zemnieki būtu brīvi, vai arī ja vismaz sākumā zemniekiem dotu zemi dzimtnomā, ar ko viņiem (viņiem) dotu iepriekšēju nelielu nojautu par brīvību. Jau nedaudz gados, saka Frībe, muižnieki pārliecinātos, ka tas ir tieši viņu interesēs. Kamēr zemnieks atradīsoties dzimtcilvēka stāvoklī, tikmēr viņš nekad nebūšot pietiekoši darbīgs un aizvien domāšot: "Ja mans kungs grib, lai es strādāju un pildu kļaušas, tad viņam man jādod maize". Ja tagad atrēķinot maizi, zirgus, govīs, galves naudas, ko daudzi kungi maksājot par saviem zemniekiem, tad kungam nekas nepaliekot pāri. Vai kungs tagad jau nesamaksājot zemnieka

darbu, jautā Frībe. Kungu bažām par to, kas apstrādāšot viņu zemi, neesot vietas, jo ērzemju piedzīvojumi rādot, ka arī bez dzimtcilvēkiem varot zemi apstrādāt, un pat vēl labāk.

Frībe piemin arī Betigers darbu, gan autoru neminot, bet dodot tik darba nosaukumu^{x)}. Viņš saka, ka pēc viņa domām Betigers zemnieku ienākumus esot pārsaugstu novērtējis. Ja arī pieleistu aprēķina pareizību, kāpēc tad grāmetā esot minēts, ka jau īsi pēc ražas novākšanas, vai pirms Ziemassvētkiem zemniekiem jāmeklē jot kungu klētis. Izšķērdība vai slinkums te esot vainīgi: verbūt abi.

Dzimtbūšana zemniekus esot notrulinājusi, viņiem esot pilnīgi vienaldzīgi, vai esot kungam parādā vai nē. Tā ka viņi neko nevarot uzskatīt tieši par savu īpašumu, tad tāpēc viņi arī paliekot nekārtīgi un izšķērdīgi. Ja zemniekam esot sava būdiņa, kur paslēpties pret vēju un negaisu,

x) Etwas über Leibeigenschaft und Freiheit,
1.p. 762.

ja viņam esot maizeš kumoss un putra, dažas kapeikas degvīnam, ar ko apreibināties un "träge Ruhe", tad vairāk neko viņam nevajagot. Tas, ka kungi agrāk esot atņēmuši ar varu zemnieku darba augļu pārpalikumu, saka Frībe, esot pedarījis viņus izšķērdīgus un vienaldzīgus. Zemniekam esot gabaliņš zemes, ko viņš varot uzskatīt par savu īpašumu, bet tas neesot mantojams. Un vai kungem neesot tiesības viņu pārvietot, jautā Frībe. Ja zemnieks zinātu, ka zemes gabaliņu manto viņa bērni, tad droši vien, pēc Frībes domām, viņš rīkotos citādi. Bet vai zemnieks-tēvs varot savējos, bērnus par saviem saukt? Bieži vien viņam tos jāmeklē jot nezin kādos apvidos, kur tie pārdoti vai aizdāvināti. Tiklīdz zemniekam nevajadzēšot baidīties, ka viņa "Herrschaft von seinem Wohlbefinden übeln Gebrauch machen möchte", tā arī vairošoties viņa labklājība. Tagad zemnieks labāk nodzerot savu naudu nekā rūpējoties par savas mājas ērtībām. Zemnieks esot nožēlojams nevis sava dzimtbūšanas

stāvokļa dēļ, bet tāpēc, ka viņam trūkstot līdzekļu tuvoties kaut persoli cilvēcībai, lai to sasniegtu esot vejadzīga fiziska brīvība, bet vai zemnieks tad būšot laimīgs, esot cita lieta. To nevarot pierādīt, jo tad viņu spiedi-
šot citas nestas, ko tas tagad nepazīstot. Piemēram Vācijas brīvais zemnieks, pateicoties lielām nodokļiem, akcīzēm, dzērienu nodokļiem, galvas naudei un vēl daudz citām nodevām esot tagad drīzāk uzskatāms par vergu. Ja viņš visu nevarot samaksāt, tad par tā parādiem atņemot viņa īpašumu un tad tas esot daudz nelaimīgāks par dzimtcilvēku. Viņš esot īsts valsts vergs. Ja Vācijas zemnieks negribot badā mirt, tad tam jāstrādā veirāk kā Alžīras vergam. "Lūk, tāde ir tā daudz-
nātā brīvība", izsauca Frībe.

Beigās viņš jautā, kas ir fiziski laimīgāks Vidzemes vai Vācijas brīvais zemnieks? Un atbild, ka politiski pēdējais. "Bet vai šejienes zemnieks pacietīs to, ko tas pacieš"? jautā Frībe. Darbu beidzot Frībe izseka vēlēšanos, lai ne-

vienam Vidzemes zemniekam, ja viņš nākamībā beudītu zelta brīvību, tai pašā laikā nebūtu jāsaņūm tās maldinošās važas "die des Prunkwort Freiheit mit sich führt". Citādi viņš būšot nelaimīgāks kā tagad, mazākais ne laimīgāks.

Tādas bij Jannau'a un Frībes balsis dzimtbūšanas jautājumā, kas atskanēja XVIII gadusimtes pēdējos gadudesmitos. Viņi bij dziļi sašūtuši par to, centās pierādīt dzimtbūšanas ļaunās puses un prasīja tās atvieglošanu un izglītību zemniekiem, lai vēlāk tiem varētu dāvāt arī viņiem vajadzīgo brīvību.

No otras puses bij cilvēki, kā, piemēram, Betigers, kas ar sirdi un dvēseli aizstāvēja dzimtbūšanu un muižnieku tiesības. Tā abas šīs puses cīnījās katrs par savu taisnību, bet ne pie kāda gala slēdziena šai gadusimtenī vēl netika.

Darbam izlietotie materiāli.

H.J.JANNAU, Geschichte der Sklaverey und Charakter der Bauern in Lief- und Ehstland, 1786.

" " , Geschichte von Lief- und Ehstland.

W.FRIEBE, Handbüch der Geschichte Lief- Ehst- und Kurlands zum Gebrauch für Jedermann, Riga 1791.

" " Etwas über Leibeigenschaft und Freiheit, sonderlich in Hinsicht auf Lief-land. Hupel, Nordische Miscellaneen, 1788.

A.BÖTTIGER, Der lief- und ehstländische Bauer ist nicht der so gedrückte Sklave für den man ihn hält, 1786.

H.DIEDERICHS, Garlieb Merkel als Bekämpfer der Leibeigenschaft und seine Vorgänger. Beltische Monatsschrift, Bd 19.

B.RUSOVŠ, Livonijas kronika.

Prof.R.VIPPERS, No XV. līdz XVIII.gadusimtenim. (Dzimtbūšanas laikmets.) Rakstu krājumā "Latvieši", Rīgā, 1930.

" " Dzimtbūšanas laikmeta dokumenti Vidzemē. Izgl.M.M. 1927.

Prof.A.TENTELIS, Latvieši Ordeņa laikā. Rakstu krājumā "Latvieši", Rīgā, 1930.